

Cultuurhistorische waardering Leidse jonge bouwkunst 1970-1990

	Algemene historische waarde <i>Waarden vanuit de maatschappelijke context - gelaagdheid en impact</i>	Waarde gebruikershistorie <i>Waarden vanuit het gebruik en praktijken, gemeenschapswaarden en belevingswaarden - gelaagdheid en impact</i>	Objectwaarde <i>Waarden vanuit het materiële object - gelaagdheid, impact en ruimtelijke kwaliteiten</i>	Samenhangwaarde <i>Waarden vanuit de samenhang met omgeving - schaal, impact en ruimtelijke kwaliteiten</i>
Hoge waarde	<p>10 = Heeft een exceptionele algemene historische waarde wegens historische gelaagdheid en is van nationaal of internationaal belang.</p> <p>9 = Heeft een zeer hoge mate van gelaagdheid (typerende uitingen van culturele, sociaal-economische, maatschappelijke, beleidsmatige en/of bestuurlijke tendensen) en is van nationaal belang.</p> <p>8 = Heeft een hoge mate van gelaagdheid (typerende uitingen van culturele, sociaal-economische, maatschappelijke, beleidsmatige en/of bestuurlijke tendensen) met een enigszins nationale maar vooral lokale waarde.</p>	<p>10 = Heeft een exceptionele waarde wegens gelaagdheid van gebruikershistorie (gebruiks-, praktijk-, gemeenschaps- en belevingswaarden) en is van nationaal of internationaal belang.</p> <p>9 = Heeft een zeer hoge mate van gelaagdheid (qua gebruiks- en praktijkwaarden, gemeenschapswaarden en belevingswaarden) en is van nationaal belang.</p> <p>8 = Heeft een hoge mate van gelaagdheid (qua gebruiks- en praktijkwaarden, gemeenschapswaarden en belevingswaarden), is van enigszins nationaal maar vooral lokaal van belang (vooral van belang voor Leiden als geheel).</p>	<p>10 = Heeft een exceptionele objectwaarde wegens historische gelaagdheid, het nationale of internationale belang ervan, en ruimtelijke kwaliteiten.</p> <p>9 = Heeft een zeer hoge mate van gelaagdheid door een stapeling van typerende aspecten als ontwerpconcept, typologie, bouwcultuur, zeldzaamheid, pionierend karakter, etc., is van nationaal belang en heeft bijzondere ruimtelijke kwaliteiten.</p> <p>8 = Heeft een hoge mate van gelaagdheid door een stapeling van typerende aspecten als ontwerpconcept, typologie en bouwcultuur, is van enigszins nationaal maar vooral lokaal van belang, en heeft bijzondere ruimtelijke kwaliteiten.</p>	<p>10 = Heeft een exceptionele samenhangwaarde wegens impact op de ruimtelijke context, het nationale of internationale belang ervan, en ruimtelijke kwaliteiten.</p> <p>9 = Heeft een zeer grote samenhang met een meer uitgestrekte ruimtelijke context als wijk of buurt, welke cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en/of ruimtelijk-historisch van nationaal belang is. Het heeft bijzondere kwaliteiten wat compositie betreft. Het kan door de ligging een markant herkenningspunt vormen.</p> <p>8 = Heeft een grote mate van samenhang met een uitgestrekte ruimtelijke context als wijk of buurt, welke cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en/of ruimtelijk-historisch van enigszins nationaal maar vooral lokaal van belang is. Het heeft bijzondere kwaliteiten wat compositie betreft. Het kan door de ligging een markant herkenningspunt vormen.</p>
Middelhoge waarde	<p>7 = Kenmerkt zich door enkele typerende uitingen en is vooral lokaal van belang.</p>	<p>7 = Kenmerkt zich door enkele typerende aspecten qua gebruikershistorie en is vooral van lokaal belang (op wijk- of buurtniveau).</p>	<p>7 = Kenmerkt zich door enkele typerende aspecten (bijv. typologie en ontwerpconcept), is niet zeldzaam, is vooral lokaal van belang en heeft ruimtelijke kwaliteiten.</p>	<p>7 = Heeft een samenhang met een ruimtelijke context zoals wijk, buurt, of ensemble, welke cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en/of ruimtelijk-historisch vooral lokaal van belang is. Het ligt op een neutrale locatie qua ruimtelijke kwaliteiten en compositie (bijv. niet op een zichtas of markante plek).</p>
Enige waarde	<p>6 = Kenmerkt zich door één of enkele typerende uitingen en is lokaal enigszins van belang.</p>	<p>6 = Kenmerkt zich door één of enkele typerende aspecten qua gebruikershistorie is vooral van lokaal belang (op wijk-, buurt of straatniveau).</p>	<p>6 = Kenmerkt zich door één of enkele typerende aspecten (bijv. typologie en ontwerpconcept), is niet zeldzaam, is lokaal enigszins van belang en heeft neutrale ruimtelijke kwaliteiten, kan aangetast zijn.</p>	<p>6 = Heeft een beperkte samenhang met een ruimtelijke context als onderdeel van een ensemble, is cultuurhistorisch, architectuurhistorisch of ruimtelijk-historisch vooral lokaal van belang, of kan op een markante plek liggen. Het object is aangepast of verschaald.</p>
Indifferent	<p>1-5 = Wordt nauwelijks gekenmerkt door typerende uitingen en is niet tot nauwelijks lokaal van belang,</p>	<p>1-5 = Heeft nauwelijks typerende aspecten qua gebruikershistorie en is niet tot nauwelijks lokaal van belang.</p>	<p>1-5 = Heeft nauwelijks typerende kenmerken, is niet zeldzaam, is niet tot nauwelijks lokaal van belang, heeft niet tot nauwelijks ruimtelijke kwaliteiten, kan sterk verbouwd zijn.</p>	<p>1-5 = Is een solitair object en heeft nauwelijks samenhang met de ruimtelijke context, het is niet markant gesitueerd, en/of ligt in een verstoorde omgeving.</p>

Toelichting waardering

Inventarisatie

Met Jonge Bouwkunst wordt in Leiden de architectuur en stedenbouw bedoeld die tussen 1970 en 1990 tot stand is gekomen. Elders in Nederland wordt de periode ook wel met Post 65 aangeduid. Om een goed beeld te krijgen van de cultuurhistorische waarden van Jonge Bouwkunst is een selectie gemaakt van zo'n 180 uiteenlopende objecten, structuren en in een landschap in de Leidse binnenstad, de vooroorlogse ring daaromheen, de nieuwe buitenwijken en het polderpark Cronesteyn. Zo'n selectie was ook nodig, de omvang van de totale bouwproductie is eenvoudigweg te groot. De selectie bestaat aan de ene kant uit exemplarische voorbeelden, ofwel objecten die heel duidelijk een exponent zijn van het tijdvak, bijvoorbeeld door een herkenbare vormgeving of vanwege de koppeling aan een belangrijk sociaal-maatschappelijk fenomeen. Anderzijds is ook gezocht naar zowel meer doorsnee objecten als unica. Dit om recht te doen aan de eigenheid van de periode en niet al op voorhand tot een norm of standaard te komen. De circa 170 gebouwen, ensembles of ruimtelijke objecten en structuren zijn in de Inventarisatie Jonge Bouwkunst kort beschreven en voorzien van gegevens zoals naam van de ontwerper en het bouwjaar.

Doel waardering

De objecten en structuren uit de inventarisatie zijn vervolgens gewaardeerd. Het algemene doel ervan is het inzichtelijk maken van de cultuurhistorische waarden van een periode waarvoor nog weinig oog bestaat. Onbekend maakt onbemind, zo leert de praktijk. Meer specifiek dient de waardering ook voor de selectie van objecten en structuren die in aanmerking komen voor bescherming. Dat kan door middel van een objectbescherming, in de vorm van een gemeentelijk monument dan wel een karakteristiek pand. Het eerste beschermt zowel het interieur als exterieur, het tweede beschermt alleen de hoofdvorm van het exterieur. Daarnaast biedt de Omgevingswet nieuwe mogelijkheden tot bescherming, zoals het omschrijven van cultuurhistorische attentiegebieden. Binnen zo'n gebied geldt een samenhangende waarde bepaald door duidelijk omschreven kwaliteiten bijvoorbeeld wat betreft de groenaanleg, de stedenbouwkundige structuur en het soort woningen.

Vier waarderingscriteria

Voor het uitvoeren van de waardering is bovenstaand schema met waarderingskader opgesteld. Dit kader bestaat uit vier criteria: de algemeen historische waarde, de waarde gebruikershistorie, de objectwaarde en de samenhangwaarde. Gezamenlijk bepalen ze de cultuurhistorische waarde. De tweede, de waarde gebruikershistorie, is een nieuwe aanvulling op de vijf bestaande criteria gebouwd erfgoed zoals omschreven door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Met deze waarde is het perspectief van de bewoner en gebruiker toegevoegd. Dit vergt een andere en nieuwe werkwijze waarvoor nog geen standaarden bestaan. Voor de Leidse Jonge Bouwkunst is bijvoorbeeld een nieuwe bron aangeboord door bewoners en gebruikers te interviewen. Niet in alle gevallen kan het criterium van een score worden voorzien. De overige drie criteria zijn nieuw geformuleerd. Ze zijn verwant aan de drie bestaande RCE criteria: cultuurhistorische waarden, architectuurhistorische waarden, en ensemblewaarden. De twee resterende RCE waardes, gaafheid en zeldzaamheid, zijn ondergebracht in de objectwaarde en samenhangwaarde. Hieronder zijn de vier criteria verder toegelicht.

Scores

In het waarderingsschema wordt voor de vier criteria omschreven hoe het toekennen van punten tot stand is gekomen. Een object of structuur is gewaardeerd volgens een tienpuntsschaal. Een 1 stelt de laagste score voor en een 10 de hoogste. De totaalscore is het gemiddelde van de afzonderlijke criteria. Een gemiddelde van een 8 of hoger betekent een hoge cultuurhistorische waarde, een score van 7 tot en met 7,9 is middelhoog gewaardeerd, een score van 6 tot en met 6,9 betekent enige waarde, en een score van 5,9 of minder betekent een indifferente waarde. Gekozen is voor een schaal analoog aan een rapportcijfer. Daarbij moet worden opgemerkt dat een 10 een exceptioneel hoge score is die in dit onderzoek niet voorkomt. En ook een cijfer onder de 6 of onvoldoendes komen niet voor. Dat laatste is omdat de periode gezien de omvang niet kaartdekkend geïnventariseerd kon worden. In plaats van het totaal aan objecten en structuren te beschrijven en waarderen is een selectie gemaakt waarmee impliciet al een bepaalde standaard is nagevolgd. Daarbij dient tegelijk een kanttekening te worden gemaakt: niet alle objecten of structuren met waarde zijn geselecteerd. Een object dat buiten de inventarisatie is gevallen kan wel degelijk een waarde hebben.

Toelichting vier waarderingscriteria Leidse Jonge Bouwkunst 1970-1990

Algemene historische waarden, *waarden vanuit de maatschappelijke context - gelaagdheid en impact*

Het object, structuur of landschap vertegenwoordigt een waarde omdat het een uiting of onderdeel is van een ontwikkeling of bredere tendens in de maatschappij. De ontwikkeling of tendens kan plaatselijk, regionaal, nationaal of internationaal van aard zijn. En de uiting kan op cultureel, sociaal-economisch, maatschappelijk, beleidsmatig, of bestuurlijk gebied liggen.

Waarden gebruikershistorie, *waarden vanuit het gebruik en praktijken, gemeenschapswaarden en belevingswaarden - gelaagdheid en impact*

Het object, de structuur of het landschap herbergt waarden die voortkomen uit het gebruik en praktijken, of omdat het bijdraagt aan gemeenschapswaarden (identiteits-, herinneringswaarde) of belevingswaarden.

Gebruiks- en praktijkwaarden komen voort uit een of meer van de volgende aspecten:

- Heeft een bijzondere rol wegens het in gebruik nemen en aanpassen door bewoners en gebruikers.
- Heeft een belangrijke rol bij gebruiken en tradities, handelingen of activiteiten van de gemeenschap.

Gemeenschapswaarden komen voort uit een of meer van de volgende aspecten:

- Draagt bij aan identiteitsvorming en gevoel van saamhorigheid onder bewoners.
- Is van belang voor de stad en inwoners want is onderdeel van het collectief geheugen of draagt bij aan lokale of regionale en nationale trots of gemeenschapszin.
- Neemt een belangrijke plek in binnen herinneringen en getuigenissen van een grote groep bewoners.
- Geniet publieke bekendheid door op grote schaal vastgelegd te zijn op foto's, film of in muziek.

Belevingswaarden komen voort uit een of meer van de volgende aspecten:

- Wegens de tijdperkwaarde die beleefbaar is: ademt een sfeer of tijdsgeest die bij een grote groep mensen tot de verbeelding spreekt.
- Het object, de structuur of het landschap wordt gewaardeerd door een collectief aan bewoners, bezoekers of andere betrokkenen en belanghebbenden.
- Wegens bijdrage aan een woon- en leefklimaat in de stad.

Objectwaarde, *waarden vanuit het materiële object - gelaagdheid, impact en ruimtelijke kwaliteiten*

De objectwaarde van object, structuur of landschap komt voort uit onder meer het ontwerpconcept, de typologie, (bouw)techniek, architectuurontwikkeling, het belang voor de architectuurgeschiedenis, bouwhistorie, kunstgeschiedenis, stedenbouwgeschiedenis, en tuin- en landschapsarchitectuur, vanwege de opdrachtgever, ontwikkelaar of bouwer, of architect, wegens esthetische of ruimtelijke kwaliteiten (schaal, geleedeling, proporties, kleurgebruik, materiaalgebruik, textuur, detaillering, etc.), wegens typologische of technische ontwikkelingen, een innovatief of pionierend karakter, of wegens de gaafheid of zeldzaamheid.

Samenhangwaarde, *waarden vanuit de samenhang met omgeving - schaal, impact en ruimtelijke kwaliteiten*

De samenhangwaarde van object, structuur of landschap komt voort uit de betekenis ervan binnen de ruimtelijke context die de omliggende buurt, wijk, stad of streek kan betreffen. Het heeft waarden omdat het een essentieel onderdeel is van een groter geheel dat cultuurhistorisch, architectuurhistorische en ruimtelijk-historisch van belang is. Ook kan het waarden hebben omdat het een bijzondere uitdrukking is van een geografische, landschappelijke en/of historische ruimtelijke ontwikkeling. Meer specifiek kunnen waarden voortkomen uit het ontwerpconcept, de typologie (bijvoorbeeld verkaveling, dichtheid), het belang voor de architectuurgeschiedenis, bouwhistorie, kunstgeschiedenis, stedenbouwgeschiedenis en geschiedenis ruimtelijke ordening, en tuin- en landschapsarchitectuur, wegens bijzondere ruimtelijke en compositorische kwaliteiten (samenhang bebouwing, onbebouwd gebied, wegen, water en groen), wegens de bijzondere, beeldbepalende betekenis voor het aanzien van de omgeving zoals een bijzonder silhouet of landmarkfunctie ofwel herkenningspunt waaraan de geschiedenis van het gebied is af te lezen.

Esther Starkenburg (e.starkenburg@erfgoedleiden.nl) en Dolf Broekhuizen (info@dolfbroekhuizen.nl)

Leiden/Rotterdam 2022